

Närsynta mullvadar och högtflygande örninnor – när yrkesverksamma kvinnor och utsatta tonårstjejer möts

*Tjejers behov glöms ofta bort
både i skolan och i ungdomsarbetet. En fältassistent, en
fritidsledare och en kurator berättar här om hur de startade en
tjejverksamhet i ett "socialt belastat" område i Borås.
Mötet mellan dem och tjejerna synliggjorde och aktiverade båda
grupperna – ett nytt perspektiv på socialt
arbete växte fram.*

Det började en oktoberdag 1980. I skiftet mellan sommar och höst var det något som brast, något började gro. . . I dag i ett vintligt december, fem år senare, har fröet spirat, knoppats, brustit ut i blomning; en växt som vi bär med oss, som vi kan se och dela med oss av. . .

Kvällsskymningen lägger sig. Dagen kastar sitt sista skimmer över huskroppar och tomma fönsterfasader. Ljusen börjar tändas och husen befolkas åter av röster och steg. Människorna har återvänt från dagens arbete. I lägenheten luktar det nybryggt kaffe. Klockan närmar sig fem. Det ringer på dörren. In virvlar Karin och Maria, ivrigt bubblande, fyllda av femtonåringens dagliga verklighet. Av med stövlarna, fram till spegeln, in på toaletten, sjunker ner in i soffan. En stund senare är Tjejgruppen samlad; Maria, Karin, Anna, Kirsti, Eva, Annu och Katarina.

Nej – nog med kaffedrickandet nu! Låt oss gå över till dagens tema, säger Kaija. Vi skulle ju spela rollspel! Har ni tänkt mera på det vi pratade om sist – hur det är att vara mamma när ens berusade tonårsdotter kommer hem mitt i natten, undrar Kristina. Jo. . . va konstigt, det har funkat bättre med morsan den här veckan, svarar Anna. Hur då, hur menar du? På vilket sätt

har det fungerat bättre mellan er, frågar Carina. Berättelserna om tjejernas upplevelser av mor-dotterrelationen avlöser varandra. Konkreta händelser, stunder och intryck haglar över oss. Rollspelets innehåll. . .

Anna sitter vid bordet och är en mycket orolig och sträng mamma. Mitt emot hänger Kirsti, tonårsdottern, som nyss har raglat in genom dörren. En mycket typisk situation utspelar sig. Mor och dotter på var sin sida om bordet. Konflikt, ilska, in i ordlöshetens återvändsgränd. Tjejerna och vi sitter runt omkring. Skrattar igenkännande.

Hur kändes det, "mamma" Anna? Hur var det att sitta på den andra sidan bordet? Tuff och arg, men hur var det inuti, "tonårsdotter" Kirsti? Hur kom det sig att ni fastnade? Vad såg ni andra? Hur skulle de ha kunnat nå varandra?

Efter en hel del ventilerande kastar en av tjejerna fram tanken: Vi kan väl spela teater om det här?! Idén till en pjäs kläcks – spelet har redan börjat. När vi skiljs för dagen har vi gemensamt bestämt att var och en till nästa veckas träff har med sig sin egen nedskrivna mor-dotterbild.

Under några månader arbetar vi fram och gestaltar pjäsen "Barbro – 15 år". Det blir en helkväll på fritidsgården i bostads-

området. Den 9 maj spelar ett tjejband sin rockmusik, Tjejgruppen spelar upp sin pjäs inför fullsatt tonårspublik. Det blir artiklar i lokalpressen som beskriver det arbete vi har satt igång.

Tjejgrupperna

Tjejgruppsprojektet bestod till en början av 7 st tonårstjejer i åldrarna 14–16 och vi, gruppledarna – en fritidsledare från ”gården”, en fältassistent från ”sociala” och en skolkurator från ”plugget”. Vi möttes, tjejerna och vi, i en miljö som ”hade glömt bort oss” och ur detta föddes ett starkt behov av varandra. Miljön var ett hyreshusområde, Hässleholmen i Borås, där varken det sociala, fritidsförvaltningen, eller skolan uppmärksammade de unga kvinnornas illamående: skolk, inga eller sjunkande betyg, familjekonflikter, passivitet, missbruk, tystnad, rädsla. . .

Det började i oktober 1980 med en träff mellan oss gruppledare, då vi kom underfund med att vi alla tre bekymrade oss för samma tjejer – oberoende av varandra. Vi bestämde oss för att göra något gemensamt. Vi skrev brev till 10 tjejer och föreslog att vi skulle starta en Tjejgrupp. 7 tjejer nappade på idén och vi kom att träffas 1 g/vecka, ca 2 tim i en lägenhet som vi kunde låna av en annan kommunal verksamhet i bostadsområdet. Denna första gruppen inspirerade till ännu en grupp ett år senare, och ännu en grupp två år senare, så hela projektet bestod så småningom av tre grupper och pågick under åren 1980–1984.

Innehållet i verksamheten utgick från grupplemmarna, vilket medförde att vi fick tre grupper med tre olika inriktningar. *Den första gruppen* utvecklade sig till en teaterspelande grupp, där pjäsen ”Barbro 15 år” utgjorde en del och senare skapades en pjäs om ungdomsarbetslöshet som spelades för kommunens politiker och allmänheten. Denna grupp intresserade sig också för ”supandet” och gjorde en utställning som satte igång en debatt om alkoholkonsumtionen på skolan. *Den andra gruppen* valde att satsa på musik och startade ett rockband; Mafalda. Den gruppen hade också ett viktigt

tema; sexualiteten, som många samtal och studiebesök kom att handla om. *Den tredje gruppen* var framför allt en invandrargrupp och dikter, tidningsartiklar och utställningar blev deras uttrycksformer.

Grunden att stå på i alla grupperna var en tjejgruppsträff i veckan för varje grupp – samma tid och samma plats – där olika teman, men också vad som kändes aktuellt för stunden togs upp i samtalsgruppen. För att vi skulle våga komma och dela med oss av oss själva till varandra, hade vi kontrakt som vi skrev under; en överenskommelse om närvaro och meddelande vid frånvaro och om tystnadslöfte. Vi åkte också på 2–3 dagars läger då och då för att komma varandra nära och arbeta med något tillsammans.

Vi gruppledare använde 10 tim/vecka av vår arbetstid till projektet. Vid starten hade vi inget annat än vår arbetstid och en lägenhet att vara i. Projektet startade utan förankring och därmed utan både stöd och resurser – vi hade helt enkelt bråttom! I efterhand kunde vi kräva det vi behövde.

Ekonomiskt stöd fick vi, men hur var det egentligen med våra arbetskamrater? ”msom vin och ömsom vatten”, men också sådana märkliga fenomen som kan uppträda när något blir hotande för den traditionella ordningen – den organiserade ordningen:

- projektet definierades av en lärare på skolan som en vänstervriden kvinnlig form av Hitlerjugend, varvid en väldig diskussion för och emot uppstod
- en av oss gruppledare definierades som ”liberal amerikansk socialkärning” och arbetet förlöjligades
- lyxverksamhet kallades vårt arbete, där arbetskamrater som inte kände till vilka tjejer vi arbetade med, utgick ifrån att det givetvis måste vara fel målgrupp
- ”du ska inte tro att du är något”-attityder dök upp och sist men inte minst,
- TYSTNAD, en mycket obehaglig kritik!!!

Upptäcktsfärden i det osynligas kultur

I den lägenhet på Hässleholmen i Borås där tjejerna och vi träffades varje vecka – i detta möte grodde det frö som så småningom kom att knoppas i tre upptäckter.

Den första upptäckten innebar att vi, tre yrkesverksamma kvinnor, fann ett nytt sätt att arbeta. Vi befann oss i skolkuratorarbetets individfixerade elevvård, fritidsledarens vaktande nyckelskrammel och i fältassistentens ansvarsfrånhandlande konfererande. Så gott som all social verksamhet i bostadsområdet ägnades och riktades ensidigt mot tonårskillars självklara och destruktiva utagerande. I sammanträdesrummen restes hindren ständigt och scenen var fylld av suckar och klagovisor. Vi hade fått nog!

Vi startade Tjejgruppsverksamheten, som blev det rum där våra arbeten mer och mer gled över till annorlunda förhållningssätt. Förhållningssätt som innebar att vi alltmer blev subjekt – handlande aktörer – kvinnor, som utifrån sina intressen och personligheter utvecklade och förändrade sina respektive yrkesfunktioner. I våra möten med tjejerna pendlade vi mellan närhetens subjektivitet och distansens objektivitet. Ett annorlunda professionellt socialt arbete höll på att växa fram. Vi kunde omgestalta våra egna kvinnoliv i våra vardagliga arbeten. Och kombinera dessa med de yrkeserfarenheter och kunskaper vi bar med oss. Vi och tjejerna blev till varandras speglar. Våra egna erfarenheter – tre olika kvinnoliv – både synliggjordes och blev till en oerhörd kraft mellan oss och tjejerna. Ett kunskapande och en professionalitet som tog sin utgångspunkt i att vi såg oss som kvinnor och inte blott som skolkurator, fritidsledare och fältassistent. Det blev helt plötsligt lustfyllt att arbeta – livet och kunskapandet levde i ett ständigt växelspel i det vardagliga. Våra gråtrista yrkesroller förvandlade vi till spänningens och utmaningarnas röda äventyr.

Den första upptäckten, att vi såg oss själva som kvinnor i våra yrkesvärv, ledde till den andra upptäckten. I mötet mellan våra kvinnoliv och tjejernas liv som unga

Jag en tistel

Jag är en tistel
Ingen älskar mig
eller kramar mig

Jag har stickor och taggar
men rosen har ju också taggar

Rosen blir älskad och omtyckt
ändå
hur kan det vara så?

Ar det för att rosen
är så gnistrande
så röd, gul eller rosa?

Ar det därför alla vill
ta hand om och sköta den?

Jag blir bara bortkastad
ingen vill ta in mig och
sköta om mig

Jag blir alltid lämnad
ensam kvar
när dom tar in rosen

Nu orkar jag snart inte
med det här
kan inte nån komma och
bryta av min stjälk
så jag förblöder
eller
stampa på mig så jag dör

Men jag hoppas ändå att jag
hittar min stora kärlek
eller vänskap
någon gång
Hoppas kan man alltid.

En av tjejerna, 15 år.

Blind men ändå frisk

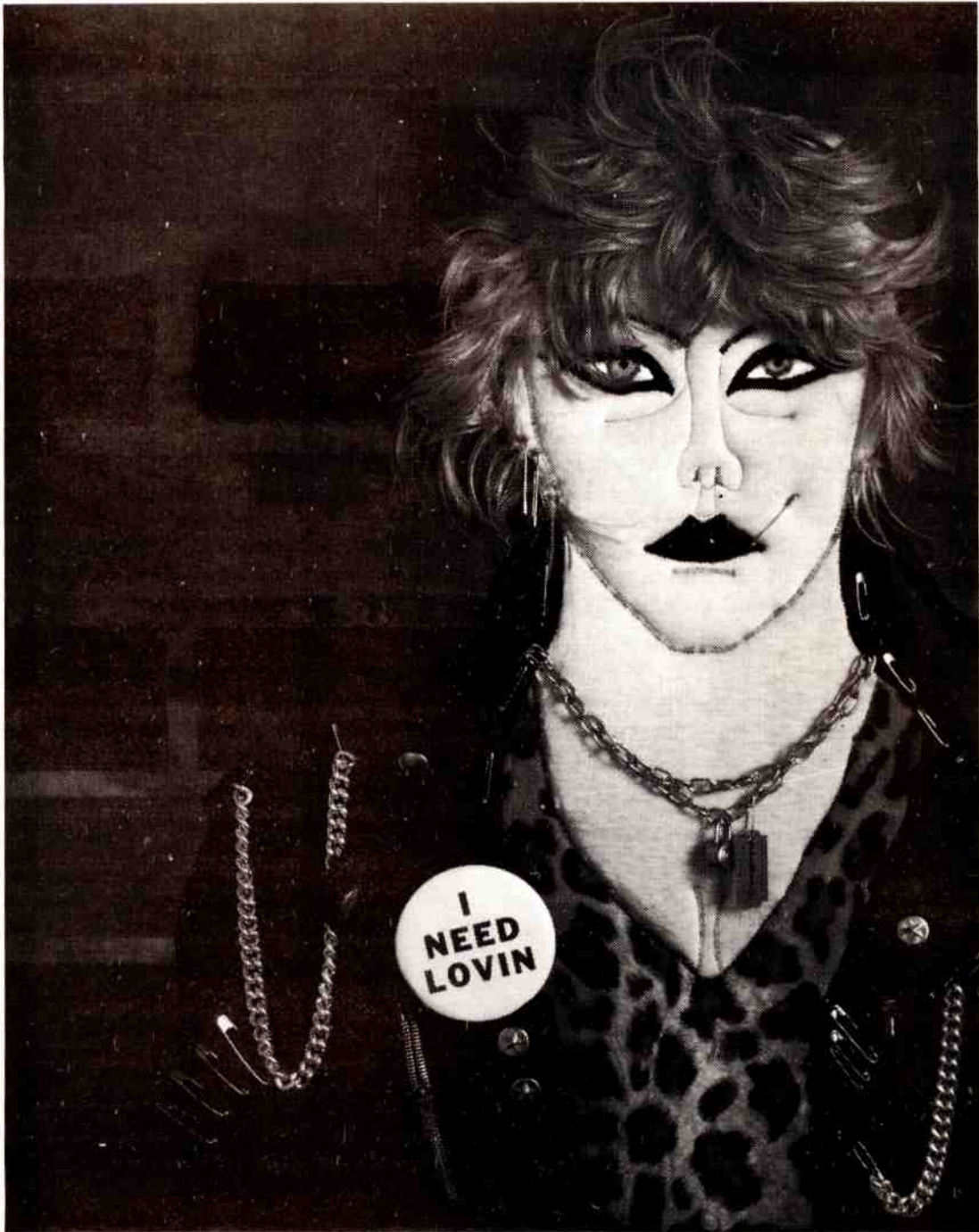
Jag går förbi en korridor
Jag hör allt tassel och tassal
Jag hör alla ögon vända sig bak
Jag känner hur långt dom önskar
jag borde vara.

Jag går med en alltför vanlig
klump i halsen.

Jag låtsas att jag varken hör eller ser.
Jag försöker låtsas att jag inte fanns till.
Att det bara vore en dröm.

Men jag inser sanningen.
Jag är jag och måste försöka
stå ut med att vara trampad på.
Någongång kanske ett under händer.
Då alla till mig vänder.

En av de finska invandartjejerna, 15 år.

Dyveke Zadig, "Punk", applikation/collage, textilmetail 1977.

kvinnor föddes ytterligare ett synliggörande. Vi såg tjejerna och genom att bli sedd öppnas möjligheten att se sig själv. De tonårstjejer vi mötte synliggjordes och de började synliggöra och tydliggöra sig själva och varandra. I sina utsatta tonårsliv, i skolans konkurrensvardag, i fritidens passiva konsumerande, i sina relationer till killar och i sina familjerelationer blev de mer och mer handlande, stolta unga kvinnor. De inledde resan ur det otydligas mörker mot det synligas ljus. De började diskutera, reflektera, ifrågasätta, skapa och handla. Deras liv förvandlades i ordens och handlingens spänningsfält.

Den första upptäckten befruktade den andra, som födde den tredje upptäckten: tre kvinnor ser sitt eget perspektiv. Vårt nya förhållningssätt i arbetet och tjejernas och vår ömsesidiga förvandling till subjekt innebär att vi har fått en annan teoretisk förståelse av ungdomskulturen, våra yrkessfä-

rer och arbete med människor överhuvudtaget. En förståelse som vi idag formulerar i ord.

Från klarhet till klarhet

Under den upptäcktsfärd som ledde till våra tre klarheter:

- tre kvinnor finner ett sätt att arbeta
  - tre grupper av tonårstjejer blir sedda och ser sig själva
  - tre kvinnor ser sitt eget perspektiv
- har vi eftersträvat det genuint kvinnliga – att både ha mullvadens närsynta perspektiv och örninnans högtflygande – och att växla mellan dessa. Vi vill låta örninnan få flyga högre och högre, men ändå alltid med mullvaden i sitt inre och stundtals dyka ner hos denna. Vi ser nu på Tjejgruppsverksamheten med örninnans blick och lyfter fram våra reflektioner i ljuset.

"Höken", Brigadmålning i Mariatorgets tunnelbanestation, Stockholm, 1978. Foto: Bengt Olvång.

Att ta sin utgångspunkt i *möjligheter* eller i *hinder* – vad innebär detta i tjejernas liv och i våra och för vårt arbetes praktiska och reflekterande, idé- och teoriutvecklande sida? Vad medför utgångspunkten i möjlighetstänkande och var finns hindren – i våra traditioner, förhållningssätt, i de existerande idéerna och/eller i de yttre förhållandena? Den, i vår kultur (den patriarkala och västerländska) gängse dualistiska uppdelningen i *teori – praktik, distans – närhet*, som finns inom såväl våra sociala som teoretiska institutioner – vad föder detta för förhållningssätt i vårt praktiska arbete med tonårstjejer, och i vår teoretiska förståelse av ungdomskulturer? Tar vi mer eller mindre omedvetet på oss ”modellkläder” när vi från vår distans närmar oss närheten? Och hur påverkar det nära mötet med tonårstjejer vår, dvs vuxna kvinnors, förståelse och världsbild?

Närheten och distansen gör sig gällande även i fråga om *ord* och *handling*. Handlingen kan vara vardagsnära och blind medan orden i sin tur kan bli tomma och substanslösa, men vad händer när ord-handling möts, blir två sidor av samma sak? Utvecklas det då kreativitet och annorlunda handlingsmönster eller anpassning och invanda synsätt, eller både och? Återigen, vad sker i tonårstjejers liv, i vårt arbete och i den teoretiska sfären?

När sker *frigörelse* och när är *anpassning* nödvändig? Eller anpassar vi oss mer än nödvändigt, som tjejer och kvinnor, i våra praktiska och reflekterande arbeten? För att synliggöra det osynliga, dvs tjejers och kvinnors liv, drömmar och språk, kanske man ännu mer än vad som är fallet i dagens teori och praktik, måste osynliggöra det synliga, dvs den patriarkala praktiken, teorbildningen och språket? För att komma framåt mot det som inte enbart bör bli ett alternativ – en teori och praktik, en praxis vid sidan av den existerande ”manliga” världssynen – utan i stället bör ses som en nödvändighet för att den hela människan – man som kvinna, tjej likaväl som kille – skall kunna födas, och för att vår gemensamma handlingsvärld och ordsfär skall kunna förvandlas, utvecklas och förnyas.

Alltså; vårt perspektiv byggs upp av motsatsparen

Möjligheter	–	hinder
Ord	–	handling
Närhet	–	distans
Frigörelse	–	anpassning
Alternativ	–	nödvändighet

Dessa motsatspar som i det gängse tänkandet är antingen/eller vill vi i stället se som både/och – utgörande delar i en helhet.

Att utgå från det *möjliga* innebar för oss när vi startade att vi utgick från den osynliggjorda verklighet vi såg på Hässeholmen, men även bar inom oss. Helt resolut lämnade vi suckandet och klagandet. Utan planerande, konfererande och förankrande satte vi igång arbetet med Tjejgrupperna. Vi förflyttade oss från hindrens värld till möjligheternas sfär. Hindren fick vi stängas mot när det var dags, men inte ens att vi var ”socialkärringar” visade sig var något hinder. Varken för oss eller tjejerna. För tjejernas del har möjlighetstänkandet inneburit att de ständigt kunnat pröva nya handlingsvägar, tex genom engagemang i fredsfrågor som ledde till en utställning och brev till samtliga partiledare, aktivt deltagande i frågor kring ungdomsarbetslöshet som ledde till insändare, radioprogram, artiklar och kontakt med Kay Pollack inför inspelningen av hans senaste film. Önskningsar om en gemensam lägenhet ledde till kontakter och diskussioner med myndighetspersoner – och faktiskt: en egen lägenhet. Drömmar, önskningsar, visioner och viljor har tagits på allvar och inte setts som omöjligheter. Alla de hinder som givetvis har dykt upp har på detta sätt inte tillåtits stympa möjligheterna.

Vi ser växelpelet – dialogen mellan *ord* och *handling* som en dynamisk spiral, där de båda befruktar varandra. Att enbart leva i ordens värld – arbeta med samtal – förknippar vi med medelklasskulturens levnads-sätt. Eftersom språket dessutom är manligt är det svårt för unga kvinnor att formulera och uttrycka sin verklighet i just ord. För att överskrida ordets makt kopplade vi på handling. Tjejerna gestaltade sina tankar, känslor och liv i teaterns, musikens, utställ-

ningens och diktens form. I handlingen kunde orden ges en annan innebörd – utifrån en praktiskt orienterad situation kunde nu tjejerna övervinna svårigheten att formulera och uttrycka sig. Detta växelspel påverkar självfallet såväl orden som handlingarna. Framförallt får orden en annan dimension i individens liv. Språket blir något levande, föränderligt och befriande istället för något dött, statiskt och förtryckande.

Närhet – distans; för att kunna ta tjejerna på allvar och för att nå en förståelse av deras verklighet måste man komma dem nära och samtidigt ha förmågan att distansera sig från närheten. När man kommer nära kommer man nära sig själv, men det är på samma gång nödvändigt att ha självreflektionens distans. Genom närkampen klargörs både likheter och olikheter och för att medvetet kunna arbeta med sig själv som subjekt behövs både och. Både närhetens liv och distansens kunskap krävs således för

att ett verkligt professionellt arbete med människor skall kunna växa fram.

Möjligheternas värld

Tjejgruppsprojektet – vad handlade det egentligen om? Att frigöra tjejerna från sin livssituations tröghet och begränsningar eller att anpassa dem till rådande livsvillkor? Eller både och – frigörelse *och* anpassning?

Det råder en boskillnad mellan att medvetet anpassa sig som en överlevnadsstrategi, och att bli anpassad, blint eller med tvång. Tex när det gällde tjejernas skolkande, som de såg som ett uttryck för frigörelse ur en pressad skolvardag, arbetade vi för att de skulle välja skolan som en medveten anpassning i frigörelsens tjänst. Gruppen som arbetsmetod framstår för oss som en frigörande anpassning. Vi menar att gruppen kan utgöra den kollektiva kraft där individens förmågor frigörs i speglandet och igenkännandet hos andra som ingår i

Foto, Marie Nilsson.

gruppen. De finska invandrartjejerna, exempelvis, har genom att bejaka sin identitet och kulturella särart kunnat berika gruppen och bidra till förståelsens mångfald.

Att arbeta med tonårstjejer – den osynliga ungdomskulturen – är idag ett *alternativ* men en *nödvändighet* för framtiden. Vårt arbete är med andra ord inte enbart ett alternativ – utan även en nödvändighet. Vi måste lära oss att se och sätta ord och handlingar på den ”andra halvan av himlen”. Vi har alltför länge riktat blicken, både den närsynta mullvadens och den skarpögda örnnans, mot de yttre hindren och suttit fast! För att komma loss och stiga in i möjligheternas värld behöver vi upptäcka våra inre kravallstaket. Och ta språnget över dem! Först då kan nödvändigheten bli verklighet.

SUMMARY

For four years, from 1980–1984, the three of us – a school counsellor, a youth worker, and a community worker (all women) – worked in a project with groups of teenage girls aged from 14–16. The project involved a total of 30 girls divided into three groups. We worked in a residential area, described as a “social risk” area in Borås, a middle-size industrial town in western Sweden.

Amongst the three of us was formed a picture of the area which was very different from the prevailing one. We discovered that the people who were employed to work with children and youth in the area constantly created personal and organisational barriers instead of taking advantage of the possibilities the area had to offer. The activities that despite all went on were all directed towards teenage boys. In our perception of the area, teenage girls also existed, but we were obliged to experience them as invisible because of the prevailing conditions. The girls’ reactions to their situation – truancy, low marks, family conflicts, passivity (drug, alcohol) abuse, silence, and fear were not remarked by anyone.

This became our point of departure when we decided to start the Girls’ Group project. Our work with the groups of girls consisted of discussion groups once a week where we alternated discussion insights with creative activities, such

as theatre, role-play, music, poetry, exhibitions, letter – and article writing. The content of the sessions – words and actions – was based on the girls’ own needs, experiences, and expressed wishes. In the process the girls became visible – their lives and daily existence. They grew into active subjects.

Our work with the girls has taught us that what we first saw as an alternative in social work with youth and in our view of youth culture we must now view as a necessity – i.e. working from young women’ particular needs. A total view of youth culture thus must necessarily include a feminist perspective.

Kristina Björner
Östra Skansg 2
413 02 Göteborg
Sweden

Carina Gustafsson
Gårdskullav 37 G
434 00 Kungsbacka
Sweden

Kajja Merta
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs Universitet
Box 19085
400 12 Göteborg
Sweden